

УДК 339.5:330.15

ЦИБУЛЯК А. Г.,

к.політ.н., здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ЕКОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ В СИСТЕМІ РУШІЙНИХ СИЛ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню екологічних потреб в системі рушійних сил світової торгівлі. Обґрунтовано необхідність їх врахування у розвитку міжнародних торговельних відносин.

Ключові слова: екологічні потреби, рушійні сили, система рушійних сил, екологізація світового господарства, екологізація світової торгівлі.

Цыбуляк А.Г., кандидат политических наук, соискатель кафедры международных финансов Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

ЕКОЛОГИЧЕСКИЕ ПОТРЕБНОСТИ В СИСТЕМЕ ДВИЖУЩИХ СИЛ МИРОВОЙ ТОРГОВЛИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию экологических потребностей в системе движущих сил мировой торговли. Обоснована необходимость их учета в развитии международных торговых отношений.

Ключевые слова: экологические потребности, движущие силы, система движущих сил, экологизация мирового хозяйства, экологизация мировой торговли.

Tsybuliak A.G., candidate of political science, researcher of international finance department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

ECOLOGICAL NEEDS IN THE SYSTEM OF DRIVING FORCES OF WORLD TRADE

Abstract. The article is devoted to research of ecological needs in the system of driving forces of world trade. The necessity of taking into account these needs in the development of international trade is grounded.

Key words: ecological needs, driving forces, the system of driving forces, ecologization of the world economy, ecologization of the world trade.

Постановка проблеми. Глобальні процеси, що характеризують сучасний етап розвитку світового господарства, здійснюють вагомий вплив на нього, змінюють його структуру, трансформують складові його елементи. Рушійними силами розвитку глобального господарського простору виступають, передусім, умови виробництва, економічні потреби, економічні інтереси, економічні суперечності, що виникають на національному, регіональному та міжнародному рівнях функціонування світогосподарського комплексу. Зазначені компоненти рушійних сил формуються в умовах переходу світової спільноти до функціонування на основі концепції сталого розвитку, яка передбачає вирішення проблем збереження та відтворення навколишнього природного середовища і забезпечення високого рівня життя населення країн світу. Це зумовлює важливість врахування екологічних потреб в системі рушійних сил розвитку світової торгівлі як найбільш динамічно зростаючої структурної ланки міжнародних господарських зв'язків. Необхідність задоволення зазначених потреб формується в умовах підвищення значення екологічної складової розвитку торговельних відносин між країнами світового співтовариства, що висуває нові вимоги до форм, методів та інструментів їх здійснення.

Мета статті – дослідження екологічних потреб в системі рушійних сил розвитку світової торгівлі та обґрунтування пріоритетів їх формування з урахуванням концепції сталого функціонування глобального економічного простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність та взаємозв'язок економічних потреб, економічних інтересів, економічних суперечностей та їх ролі в системі рушійних сил розвитку світового господарства є предметом досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців. Особливої уваги в цьому зв'язку заслуговують наукові праці Є. Авдокушина, В. Базилевича, А. Бойченка, М. Вебера, А. Гальчинського, Ф. Гегеля, Дж. Гаррета, В. Горбуліна, М. Ермоленка, О. Кіреєва, К.Кривенка, А.Маршалла, А.Маслоу, С. Мочерного, Ю. Ніколенка, М. Осьмової, Е. Прусова, А. Румянцева, О. Рогача, О. Степури, В. Федоренка, А.Філіпенка.

В свою чергу питання екологізації світової торгівлі та визначення екологічних потреб її суб'єктів розглядаються в працях Т. Акімової, К. Андерсона, О. Веклич, Л. Гринів, Г. Дейлі, П. Ерліха, Д. Есті, Л. Купінець, Л. Мельника, Т. Туниці, Дж. Фарлея, В. Хаскіна та ін. Проте питання ролі екологічних потреб в системі рушійних сил розвитку світової торгівлі потребує подальшої розробки.

Основні результати дослідження. Розвиток світового господарства характеризується зростанням обсягів виробництва та інтенсифікацією торговельних потоків між його суб'єктами. Це сприяє з однієї сторони, виникненню нових вимог до якості, вартості, екологічності продукції, що реалізується на світових ринках, а з іншої – впливає на товарну кон'юнктуру, умови та специфіку реалізації, встановлення зв'язку зі споживачами.

Йдеться, насамперед, про існування прямого зв'язку між умовами виробництва, економічними потребами, економічними інтересами, економічними суперечностями, які формують систему рушійних сил розвитку світової торгівлі, що, в свою чергу, виступає похідною від рушійних сил розвитку суспільного виробництва. В загальному вигляді система рушійних сил екологізації світового господарства може бути представлена наступним чином (див. рис. 1):

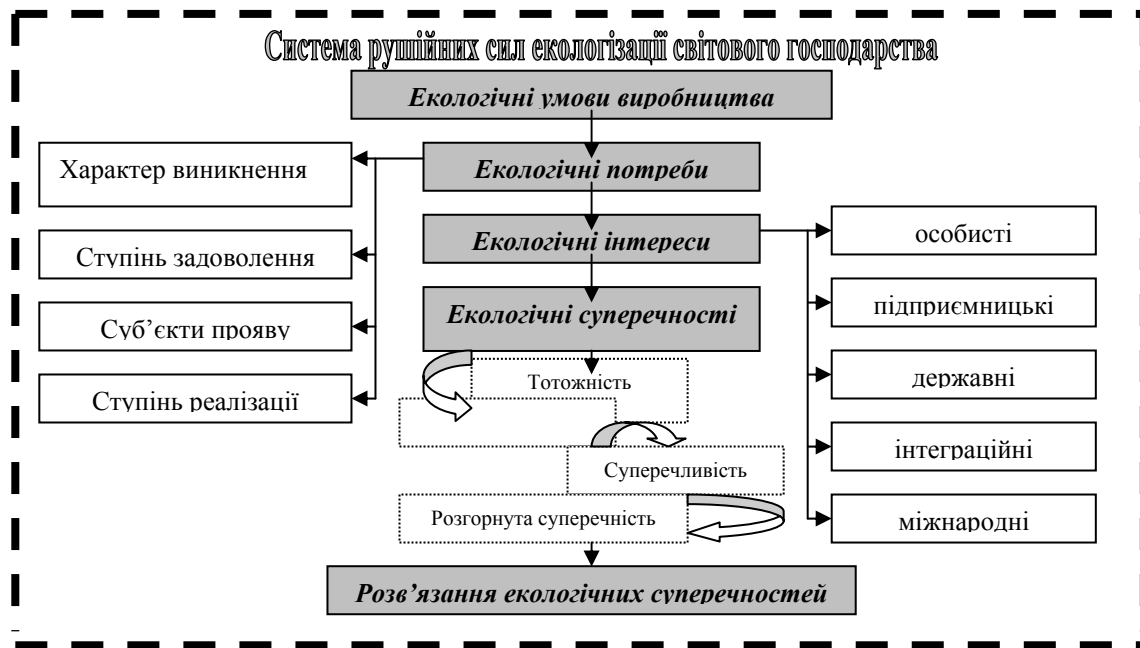

Рис. 1. Система рушійних сил екологізації світового господарства

Умови виробництва в країнах світу як одна з рушійних сил розвитку світового господарства в цілому та міжнародної торгівлі зокрема, різняться в залежності від геополітичного розташування країн, рівнів економічного розвитку, обсягів природно-ресурсних потенціалів, а також способів природокористування. До видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку відносять саме ті види виробничої діяльності, які є найбільш прибутковими складовими розвитку світової торгівлі. Це вимагає суттєвих змін в структурі виробництва, пошуку ресурсозбережних технологій його розширення з метою зменшення негативного навантаження на природне середовище. Слід зауважити, що низький рівень впровадження ресурсозбережних та екологічно чистих технологій призводить до того, що із загального обсягу природної речовини, яка застосовується у виробництві, форми кінцевого продукту набуває лише невелика її частка. В цьому зв'язку вагомим значення набуває застосування альтернативних джерел енергії у виробничому процесі. Таке виробництво або зовсім не передбачає викидів у атмосферу шкідливих речовин (вітроенергетика, гідроенергетика, використання геотермальних джерел та енергії Сонця) або принаймні не збільшує їх обсягу [1].

Крім того, важлива роль належить обмеженням щодо перенесення забороненого на внутрішніх ринках розвинутих країн виробництва на території держав з низьким рівнем економічного розвитку; заборону встановлення екологічних стандартів, що спричиняють зниження рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарської діяльності в країнах з високим рівнем витрат на природоохоронні заходи; необхідність сприяння реалізації положень міждержавних екологічних угод. Таким чином зміни умов виробництва здійснюють вплив на розвиток торговельних відносин та зміну економічних потреб на світовому ринку у напрямі екологізації всіх аспектів його функціонування.

У загальному визначенні потреба – це об'єктивна необхідність для підтримки життєдіяльності та розвитку людини, суспільства в цілому, яка вимагає задоволення і тому спонукає до діяльності. По своїй суті потреби – це спонукальні мотиви рушійних сил розвитку світової спільноти. Потреби утворюють складну систему, яку можна структурувати за різними критеріями. На думку, А.Маршалла класифікувати потреби доцільно за парним критерієм: первинні та вторинні, абсолютні та відносні, вищі та нижчі, позитивні та негативні, нагальні та відстрочені, індивідуальні та колективні, приватні та державні й т.д. [2, с.235]. Загальновідомою є класифікація потреб американського соціолога А.Маслоу, згідно якої потреби розподіляються наступним чином від нижчого до вищого рівня: фізіологічні потреби (їжа, вода, одяг, житло), потреби в безпеці й захисті (гарантії доходу, охорона здоров'я і навколишнього середовища), соціальні потреби (соціальні контакти, духовна близькість), потреби в повазі до себе та в певному соціальному статусі, потреби в самовираженні та самореалізації [6, с.9].

В свою чергу, економічні потреби - це ставлення людей до економічних умов життєдіяльності, що характеризується відчуттям нестачі певних благ і послуг та бажанням володіти ними, щоб подолати це відчуття. Походження потреб визначається двома групами причин: фізіологічними, оскільки людина є живою істотою і потребує певних умов та засобів існування, та суспільними, оскільки життєдіяльність людини відбувається в

межах суспільства [1, с.221]. Система економічних потреб є складним, комплексним утворенням. Закон зростання потреб людей виражає об'єктивну необхідність росту і розвитку потреб людей у тісному взаємозв'язку з економічним ростом, удосконаленням економічної системи і суспільства. Система економічних потреб світового ринку на сучасному етапі його розвитку формується під впливом та в умовах розуміння його суб'єктами необхідності врахування екологічних засад його розвитку. Тому доцільно зважати на формування системи екологічних потреб суспільства. В цілому, в процесі розвитку умов виробництва та розширення торговельної взаємодії між країнами світової спільноти екологічні потреби еволюціонують та змінюються з урахуванням комплексного впливу взаємопов'язаних чинників глобального середовища. Етапи їх еволюції можуть бути представлені наступним чином: розвиток засобів захисту довкілля → удосконалення технологій виробництва → удосконалення товарів та послуг у напрямі підвищення їх екологічності. Екологічні потреби можна класифікувати наступним чином:

За характером виникнення:

- первинні, пов'язані з існування людини: екологічно чисті продукти харчування, споживання продукції, виробленої на основі екологобезпечних технологій;
- вторинні, виникнення та зміна яких зумовлені розвитком людської цивілізації, яка справляє негативний вплив на оточуюче середовище: зниження викидів шкідливих речовин в атмосферу, підвищення рівня екологічної безпеки виробництва.

За ступенем задоволення:

- першочергові (чисте повітря, органічна їжа);
- другорядні (розвиток природно-ресурсного потенціалу планети).

За суб'єктами прояву:

- особисті (передбачають необхідність отримання відповідного рівня екологічності умов життя та роботи);
- колективні (виникають в процесі взаємодії групи людей на рівні підприємства, країни, регіону з точки зору врахування в ній екологічних аспектів функціонування);
- суспільні (потреби функціонування суспільства в цілому, які в контексті екологізації пов'язані з запровадженням міжнародних стратегій та концепцій екологічного розвитку глобального простору).

За ступенем реалізації:

- абсолютні, які є орієнтиром еколого-економічного розвитку і передбачають запровадження ефективних концепцій розвитку світового екологічного простору (зниження викидів в атмосферу, використання концепції сталого розвитку, повна відмова від використання хімічно небезпечних речовин у виробництві та веденні сільського господарства). Слід відмітити, що задоволення абсолютних потреб вимагає докорінної зміни сучасних умов господарювання з метою наближення їх до ідеальної моделі екологічного розвитку країн світової спільноти.
- дійсні, що формуються залежно від досягнутого рівня виробництва на коротко- та середньострокову перспективу і пов'язані з використанням ресурсозбережних технологій у виробництві, запровадженням екологічних податків у діяльності підприємств та ін.;
- фактичні, які можуть бути задоволені наявністю на ринку продукції, яка відповідає екологічним стандартам якості.

В цілях та діях, спрямованих на задоволення зазначених потреб знаходять своє відображення економічні інтереси, які демонструють відповідний рівень та динаміку задоволення екологічних потреб [3, с.181]. Зміна структури потреб суб'єктів світового господарства спричиняє трансформацію системи економічних інтересів у напрямі їх екологізації. Екологічні інтереси за суб'єктами їх реалізації варто поділяти на особисті, підприємницькі, державні, інтеграційні, міжнародні. Особисті екологічні інтереси пов'язані в економічному аспекті з вимогами споживачів до якості продукції, екологічності сировини, з якої вона виробляється. Підприємства як суб'єкти світового виробництва з метою задоволення їх екологічних інтересів повинні, в першу чергу, зважати на відповідність виробничих перспектив діяльності на зовнішніх ринках національним нормам та вимогам щодо їх екологічності; необхідність використання екологічно чистої сировини у виробничих процесах; доцільність застосування таких складових та методів управління та організації виробництва, які враховують безпечність його впливу на навколишнє середовище [4, с.347]. Державні екологічні інтереси повинні корелюватися з вимогами суспільства щодо забезпечення екологічних умов функціонування складових національного господарства. Вони реалізуються у розробці концепцій, стратегій, програм оптимізації екологічного розвитку на національному рівні з урахуванням вимог міжнародних ініціатив в цій сфері. Забезпеченню державних інтересів в контексті екологічного розвитку сприяє також введення обмежень та заборон на застосування у виробництві шкідливих для оточуючого середовища технологій, речовин, які забруднюють атмосферу або загрожують погіршенню земельних ресурсів. Інтеграційні об'єднання зацікавлені в підтриманні всіх проявів процесів екологізації на регіональному рівні в межах певного угруповання. З метою реалізації інтеграційних екологічних інтересів запроваджуються єдині стандарти для всіх учасників об'єднання, які стосуються екологічних вимог щодо їх господарської діяльності. Міжнародні екологічні інтереси спрямовані, передусім, на вироблення єдиної комплексної політики захисту природно-ресурсного потенціалу планети та зниження екологічно небезпечного навантаження на навколишнє середовище.

Все вище зазначене здійснює значний вплив на інтереси учасників міжнародної торговельної взаємодії. Йдеться, насамперед, про підвищення рівня конкуренції на світовому ринку, спричинене змінами у структурі попиту на екологічну продукцію на ринках країн світу. В цьому зв'язку важливого значення набувають вимоги споживачів до екологічності продукції, що їм пропонується, та екологічних аспектів її виробництва; ступінь врахування конкурентами на ринку вимог до екологічності їх діяльності та виробництва; вимоги торговельних партнерів щодо екологізації виробничо-господарської діяльності; система взаємодії з постачальниками сировини та матеріалів з точки зору їх відповідності екологічним вимогам. В свою чергу, забезпечення екологічно виграшного рівня конкурентоспроможності продукції дозволяє використовувати розширені інструменти формування цінової політики на товари або послуги, оскільки споживачі готові витратити додаткові фінансові ресурси за умов отримання екологічно значимої продукції. Поряд з цим, забезпечення належного рівня екологізації світової торгівлі призводить до зростання витрат виробництва, що пов'язане не тільки з високою вартістю екологічно якісної сировини для виробництва продукції, а й необхідністю врахування вимог щодо обмеження імпорту, використанням нетарифних бар'єрів у вигляді спеціальних технічних стандартів, спеціального маркування товарів, що підтверджують їх екологічну чистоту [7, с.64].

Сучасний торговельно-економічний простір вимагає від компаній-виробників виходу на зовнішні ринки з екологічно чистою продукцією з метою збільшення конкурентних переваг. З однієї сторони, реалізація екологічно чистих та енергозбережливих товарів забезпечує високий рівень порівняльних переваг по відношенню до представлених на ринку компаній. З іншої – отримання доступу на ринок в багатьох випадках пов'язане з відповідністю продукції національним та міжнародним вимогам щодо її екологічності. Це, зокрема, формує наявність економічних суперечностей, що також виступають складовою системи рушійних сил світової торгівлі. Вони стосуються, в першу чергу, ступеня відповідності торговельної політики стратегії екологічного розвитку. Слід зауважити, що країни, де не існує жорстких екологічних стандартів, мають переваги на світовому ринку і здійснюють вплив на держави з жорсткими екологічними вимогами, вимагаючи їх пом'якшення при розвитку міжнародних торговельних відносин, а у конкурентній боротьбі між промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, важко зберігати підвищені соціальні та екологічні стандарти, які у останніх є нижчими [5, с.118]. Крім того, вільна торгівля призводить до більшого географічного відокремлення переваг виробництва від екологічних витрат, пов'язаних зі зростанням притоку ресурсів. Наявність зазначених суперечностей є однією з найгостріших проблем розвитку світового торговельного простору. Досягнення необхідного для нормального його функціонування рівня екологізації є неможливим без вироблення спільних напрямів екологічної політики у розвитку торговельної співпраці.

Висновки. Глобальний екологічний простір формується під впливом системи рушійних сил. Рушійні сили екологізації призводять до того, що їх дія в економічному спрямуванні спонукає розвиток виробництва на економічно більш якісний рівень, що, в свою чергу, змінює екологічні потреби та інтереси на всіх рівнях їх функціонування. Екологічні потреби як рушійна сила світової торгівлі мають свій прояв, насамперед, в підвищенні рівня конкуренції на міжнародних ринках, спричинене ускладненням вимог до екологічних аспектів виробництва та реалізації продукції. Поряд з цим трансформація екологічних потреб та економічних інтересів, спрямованих на їх задоволення, призводить до виникнення суперечностей у розвитку світової торгівлі, пов'язаних із ступенем відповідності пріоритетів розширення міжнародної торговельної співпраці стратегічним орієнтирам екологізації глобального економічного простору. В цілому, слід відзначити, що ступінь відповідності останніх значною мірою залежить від вироблення спільних засад екологічно-орієнтованого функціонування всіма суб'єктами міжнародних торговельних відносин.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Політекономія / В.Д. Базилевич. - К.: Знання-Прес, 2007. - 719 с.
2. Маршалл А. Основы экономической науки / А. Маршалл [Пер. В.Бомкин, В.Рысин]. – М.: Эксмо, 2007. – 832 с.
3. Мочерний С. Політична економія: Навч. посіб./ С. Мочерний, - К.: Знання-Прес, 2007. - 687 с.
4. Daly H. Ecological economics : Principles and applications / H. Daly, J. Farley. – N.Y., 2010. – 544 p.
5. Esty D. Greening the GATT : Trade, environment and the future / D. Esty. – Washington : DC. – 1994. – 319 p.
6. Maslow H. Abraham. A Theory of Human Motivation / Abraham H. Maslow. USA: Martino Fine Books, 2013. - 22 p.
7. Nordstrom H. Trade and Environment. Report of World Trade Organization / H. Nordstrom, S. Vaughan. – WTO. - 2000 - 127 p.